

Muhammed Mehdi Gordžijan¹
S perzijskog preveo: Amar Imamović

Prilog proučavanju filozofije irfana: Filozofija irfanskog otkrovenja

Sažetak

Filozofija irfana, kao nova znanost, tek u novije vrijeme privlači pažnju mislilaca, a oni koji se njome bave prilaze joj iz različitih aspekata. Jedan dio njih zadržava se samo na razini "osam temeljnih pitanja svake nauke", druga skupina bavi se njenim ontološkim zbiljama te filozofskim i analitičkim metodama sagledava osnove filozofije irfana, a svoj naučni interes prikazuje kao univerzalan i sveobuhvatan pogled.

Filozofija irfana bavi se temama kakve su suština filozofije irfana, irfan i vjersko iskustvo, zajednička i zasebna pitanja, irfan i nemogućnost njegova pojašnjenja, mogućnost irfanskog iskustva i vjerodostojnost irfanskog otkrovenja i vizije / osvjedočenja (*šuhud*), krajnji cilj i učinci irfana i slične teme.

Autor smatra da je rasprava u ovoj oblasti potpuno nova i otvorena. Položaj nauke o irfanu u odnosu na druge nauke te nužnost izbjegavanja zamki i ekstremnih krajnosti na ovom području zadatak istraživača ove teme uveliko usložnjava. Ovaj rad predstavlja samo uvod i kratak pregled koji eksperti treba da upotpune.

Ključne riječi: filozofija irfana, spoznaja putem osvjedočenja, vjerodostojnost / dokazna vrijednost intuicije, otkrovenje u vidu forme, duhovno otkrovenje, znano po svojoj biti, znano po akcidentu.

¹ Profesor na katedri za filozofiju i kelam na Univerzitetu "Bakirul-ulum, a.s.", Iran, Qom.

Uvod

Tek u novije vrijeme filozofija drugih znanosti u naučnim i istraživačkim krugovima posmatra se kao ozbiljna znanstvena grana, a naučnici u tim oblastima raspravljaju o njezinoj suštini. Stoga, nužno je jasno definirati područje istraživanja izbjegavajući pritom homonime.

S obzirom na tu novopojavnost dolazi i do razilaženja u tumačenjima i nepostojanja jedinstvene definicije. Govoriti o filozofiji irfana i filozofiji intuitivnog osvjedočenja znači govoriti o znanosti koja još nije sistematizirana, čiji početak i kraj nisu jasni i koja nema dugu historiju. Zapravo, to znači govoriti o znanosti koja tek nastaje ili nije prošlo mnogo od njenog nastanka ili pak do autora ovog rada nisu došle takve vijesti.

Različita tumačenja i okvir istraživanja

U nekim slučajevima možemo primijetiti da se pogled izvana, sveobuhvatan pogled i deskriptivno-analitički pristup svakoj grani znanosti, u jednom značenju, prikazuje filozofijom te znanosti i u tom slučaju njezina uloga je pojašnjenje osam temeljnih pitanja svake znanosti, kakva su tema, metodologija, cilj, potreba, historijat, autoriteti, prethodnici, novine i promjene koje je prate, a što, na nekoj drugoj ravni, predstavlja drugostepeni pogled na tu znanost. Koliko god joj istraživač pristupao kao uređenoj znanosti, pogled na njenu temu je drugostepen, jer sveobuhvatan pogled i pogled izvana na znanost podrazumijeva takvo što.

Istraživač iz područja *felsofeje mozaf*, u nekim slučajevima, pojave i ontološke zbilje – bilo da su iz sfere uma ili vanjskog svijeta – filozofskim i sveobuhvatnim pogledom i racionalnom analizom sagledava određenu temu, te analizira osnove i opće kriterije koji vladaju predstavljanim temama i pitanjima te znanosti. Nastojanje ovog rada iz sfere filozofije irfana je upravo ovog vida. Stoga, ova vrsta znanosti je znanost prvog stupnja koja raspravlja o izvanjskim zbiljama – bilo da su umske ili objektivne izvanjske – na koje će u nastavku biti ukazano.

Nije nepoznanica da su neki objedinili obje ove teme i zajedno ih analizirali, a u nekim

slučajevima toliko su se zadržali u uvodnim raspravama da su zaboravili na racionalnu analizu tema te znanosti.

Drugim riječima, neki pojedinci koji se bave raspravom o filozofiji neke znanosti, teme koje se tiču same filozofije o nekoj znanosti nisu razdvojili od osnovnih tema same te znanosti, odnosno, teme drugog stupnja svrstali su u skupinu tema prvog stupnja, od čega nije izuzeta ni filozofija irfana.²

Ovaj rad nastoji pažnju usmjeriti na filozofiju irfana, gdje se mogu uvrstiti sljedeće teme: semantika filozofije irfana i njezinih bliskih znanosti, semantika irfanskih pojmova, područje irfana, razlika između irfana i vjerskog iskustva, suština irfanskog iskustva, odlike irfanskih iskustava, vrste irfanskih iskustava, kontradikcije kod irfana, irfan i jezik, nemogućnost potpunog pojašnjenja irfana, strukturalizam, tradicionalizam, mogućnost irfanskog iskustva ili irfanske recepcije, vrijednost irfanskog osvjedočenja i intuicije, stupnjevi spoznaje i položaj intuitivne spoznaje, irfanska spoznaja i spoznaja objavljenog (posredstvom Božijih poslanika), argumentiranost i racionalna objašnjivost irfana, vjerodostojnost i spoznajna vrijednost irfana za osobu koja doživljava otkrovenje, vjerodostojnost i spoznajna vrijednost otkrovenja kod drugih, položaj irfanskih intuitivnih posmatranja, *spojena* i *odvojena* imaginacija, krajnji cilj irfana i njegove djelatnosti, obilježje islamskog irfana, karakteristike postojećeg islamskog irfana, nužni zahtjevi islamskog irfana, patologija irfana općenito i, u užem smislu, patologija islamskog irfana, komparacija različitih pristupa irfanu, odnos islamskog irfana s gnostičkim pokretima prije islama, odnos islamskog irfana s *new age* gnostičkim pokretima, ekstatičke izjave arifa, mjerilo odvajanja i razlikovanja irfanskih istina od šejtanskih došaptavanja, privid kontradikcije u stvarima koje su intuitivno viđene i irfanske izjave, razum, ljubav i srce u irfanu, irfan i šerijat (vjerozakon), irfan i društvo i politika i prisustvo irfana u teološkim strukturama.

Naravno, prije pristupa osnovnoj temi neophodno je navesti uvodne napomene i osvrnuti

¹ Više vidjeti: Hosropanāh 1385, sv. 1, str. 63.

se na teme kakve su definicija irfana, tema irfana, opća i posebna pitanja irfana i metodologija irfana. Nažalost, sve spomenute teme ne možemo obraditi u jednom radu, ali ćemo ukazati na najvažnije od njih.

Nužnost istraživanja

Nužnost pisanja o ovoj znanosti biva jasnijom kad shvatimo njenu važnost, prije svega njene najvažnije teme – istinske spoznaje o zbiljama.

Promišljanje o različitim aspektima egzistencije radi toga je što otklanjanje nepoznanica i dosezanje do zbilje, tajne i suštine egzistencije čovjeka dovodi do čistog izvora s kojeg utoljuje svoju žeđ. Na ovom području, iluzorne pojave i fatamorgane te mogućnost zastranjenja samo daju na značaju istraživanju osnova znanosti, a prije svega precizno sagledavaju temelje istinskog irfana s ciljem odvajanja fatamorgane od vode koja je Izvor života. Beskonačnost duhovnih i irfanskih vizija i duhovnog puta salika nije izuzeto od ove pojave, a dragocjenost irfanske spoznaje uveliko jača osjetljivost ovog pitanja, a sve to da bi istinitost vizija, srčanih primanja (varidata), irfanskih ekstaza bile odvojene od čistih imaginarija, iluzija i umskih slika, i bile osvjetljene preciznim sagledavanjem i provjerom u skladu s irfanskim osnovama. Ovaj posao zahtijeva poseban trud.

U nastavku ćemo sačiniti određene uvode kojima ćemo dati jasniji okvir spomenutoj temi.

Definicija irfana

Definicija irfana jasno se da shvatiti iz riječi Ibn Sine kada kaže: “Arif je osoba koja je svojim bićem okrenuta ka svijetu svetog džeberuta dok stalno priželjkuje isijavanje Božije svjetlosti u svom biću.” (Ibn Sina, 1375: namat 9, fasl 2, str. 369)

Definirajući arifa Kašani kaže: “Arif je osoba kojoj je Allah u viziji pokazao Svoju Bit, imena, svojstva i djela. Stoga, spoznaja je stanje koje dolazi nakon vizije.” (Kašani, 1371: 124)

Ovdje je potrebno spomenuti da nekim irfanskim definicijama dominira praktični aspekt, a kod većine njih dominira spoznajni i teorijski aspekt. Naprimjer, definicija Bajezida Bistamija (u. 261. H. g.) ukazuje na praktični aspekt irfana:

ادنى صفة العارف أن تجرى فيه صفات الحق و يجرى فيه جنس الربوبية

“Najmanji opis arifa jest da njega prožimaju Božija svojstva i da u njemu teče (prisutna je) Gospodareva suština.” (Bistami, 1402. H. g.: 112)

Sušтина irfana

O irfanskim načelima i osnovama spekulativnog irfana, a glede suštine, sadržaja, metoda, principa pojašnjenja i sposobnosti da se iskaže riječima, ukratko treba kazati: suština spekulativnog irfana je od kategorije spoznaje i znanja, dok je praktični irfan od kategorije djelovanja, a i sam čin vizije, iz jednog ugla gledano, spada u praktične radnje zato što je vizija rezultat arifova truda uloženog u praktični irfan. Iako se može reći da kad god se spoznaja kao rezultat irfanske vizije želi opisati, pojasniti i protumačiti, to se naziva spekulativnim irfanom, dok je suština i sadržaj spekulativnog irfana rasprava o irfanskoj ontologiji, Uzvišenom Bogu, Njegovim imenima i svojstvima, radnjama, teofanijama i manifestacijama. Metoda i ostvarenje irfanske spoznaje i njegove specifične radnje odnose se pak na viziju i unutarnje osvjedočenje.

U krajnjem, najvažnija rasprava, koja ujedno izaziva i najviše prijevora na području irfana i koja je razmatrana i podvrgnuta kritici iz različitih aspekata, tiče se tumačenja i jezika a kako bi, u slučaju da postoji filozofska, naučna i jezička snaga, arif svoja osvjedočenja mogao javno iskazati i prenijeti drugima.

Mulla Sadra smatra da nespretno uranjanje u asketizam i duhovnu borbu bez uvida u racionalne rasprave i znanosti koje se oslanjaju na stečeno znanje te uvida u tehnike znanosti logike, a posebno se to odnosi na naučne rasprave, predstavlja problem poznavaocima spekulativnog irfana, koji, istovremeno, dok pridaju važnost otkrovenjima i duhovnim nadahnućima iz svijeta skrivenog, nemaju snagu da pojasne otkrovenja do kojih su došli. Naravno, moguće je da se skupina arifa koristi znanošću logike kod pojašnjenja duhovnih nadahnuća i otkrovenja, ali nemaran i površan pristup oblikovanju argumenta uzrok

je brojnih problema u strukturi njihova jezika, koji, u najmanju ruku, predstavlja zamku za one kojima se obraća ili njihovu nemogućnost okorištavanja time. Nerijetko njihovo neudubljivanje u ova pitanja dovodi do problema u jeziku spekulativnog irfana, čija je zadaća da pojasni i prenese ova otkrovenja. Možda je razlog tome nepridavanje važnosti ovim pitanjima i okupiranost važnijim pitanjima što, po sebi, ne umanjuje prethodno spomenute probleme kod pojašnjavanja i prenošenja. (Vidjeti: Mulla Sadra, 1410. h., sv. 6, str. 284.)

Upravo zbog ovoga brojni iskazi koji pojašnjavaju irfanska otkrovenja nemaju potrebnu filozofsku pažnju pa bivaju manjkavi i izloženi prigovorima. U nekim slučajevima ti iskazi su čak suprotstavljeni jasnim vanjskim značenjima kur'anskih ajeta i predaja. Jedan od takvih primjera je ono što je rečeno u vezi sa žrtvovanjem Ishaka umjesto Ismaila. Takvih slučajeva nije malo. Naravno, neki su takvi da im se može dati prihvatljivo tumačenje. Općenito gledano, ovakvi irfanski iskazi i nisu za svakog mislioca, nego samo za onog koji je upućen u irfansku terminologiju i koji, uprkos tome što je čvrsto zakoračio na put duhovne borbe i posjeduje lična otkrovenja, također, ima snagu jezika i argumenta.

Slični primjeri sposobnosti ili nesposobnost pojedinca da pojasni ono što je u njegovoj nutrini mogu se naći u Džamijevom djelu *Nafahātul-uns* u vezi sa Šemsom Tabrizijem i Fahrudinom Irāqijem.

Kako je prethodno kazano, nemogućnost da se opiše i pojasni nekad je zbog irfanskog otkrovenja, nekad zbog otkrivenog i doživljene vizije, nekad zbog duhovne slabosti onoga koji doživljava tu viziju, nekad opet zbog njegove slabosti da pojasni tu viziju i pretoči je u rečenicu, a nekad pak zbog škrtosti jezika da prenese takvo iskustvo. Svako od ovih pitanja zahtijeva zaseban pristup.

Ovi problemi nisu svojstveni samo irfanskim temama i unutarnjim otkrovenjima; zapravo, oni su na drugačiji način prisutni u teološkim raspravama. Naprimjer, na nekim mjestima vidimo da oni kažu:

“U istom kontekstu apofatička teologija (teologija negiranja svojstava Bogu) i njene pristalice mogu se tumačiti na ovaj način, jer se glede

neizrecivosti Božijih svojstava u teologiji mogu, na određen način, korijeni toga tražiti u nekoliko prethodno spomenutih uzroka. U sljedbenike ove skupine mogu se ubrojati Qāzi Sa'īd u islamskom svijetu i Spinoza na Zapadu.

Ostvarivost spoznaje putem otkrovenja

U irfanskim tekstovima put dosezanja vizionarske spoznaje i irfanskih postignuća u pročišćenju je duše, postizanju njezine latentnosti i u duhovnoj borbi. Pitanje koje se nameće svakom istraživaču jest da li je kod čovjeka ostvariva takva spoznaja? Je li put dosezanja tog cilja otvoren za čovjeka? Je li taj put, kako su kazali, put koji donosi smiraj i sigurnost?

U slučaju da je spoznaja putem duhovnog otkrovenja ostvariva za arifa, šta je mjerilo njezine ispravnosti ili neispravnosti? Šta je mjerilo odvajanja irfanskih zbilja od šejtanskih obmana? Da li je otkrovenje *hodžijat / dokaz* vjerodostojno za arifa koji je to doživio? Da li se otkrovenje može dokazati drugima? Na koji način to može biti dokaz za druge?

Ovdje se ne mogu dati odgovori na sva pitanja, ali u dosegu našeg znanja i ograničenosti ovog rada, na neka ćemo odgovoriti.

Glede ostvarivosti duhovnog otkrovenja treba ukratko reći da, racionalno gledano, ne samo da ne postoji nikakav dokaz o nemogućnosti duhovne vizije, šta više, njenu ostvarivosti je moguće opširno pojasniti i dokazati. Brojni filozofi o ovom su putu govorili kao najboljem, dotle da Šejh Išraq smatra da se neko može zvati filozofom jedino ako ima duhovna osvjedočenja i irfanska osvjedočenja, a osobu koja se ograničila na teorijska umovanja ne smatra filozofom.

Na tragu toga, u predajama imama iz Poslanikova roda čitamo da je irfanska spoznaja, odnosno njezin najuzvišeniji oblik moguć jedino ovim putem. Oni su ljude poticali na dosezanje ove spoznaje, kako to nalazimo i u Kur'anu:

إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا

Ako se budete Allaha bojali, On će vam sposobnost darovati pa ćete istinu od neistine moći rastaviti.²

² *Al-Anfāl*, 29.

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ
الْمُحْسِنِينَ

One koji se budu zbog Nas borili Mi ćemo, sigurno, putevima koji Nama vode uputiti; a Allah je, zaista, na strani onih koji dobra djela čine.³

U predaji je rečeno:

من أخلص لله أربعين صباحاً جرت من قلبه علي
لسانه ينابيع الحكمة

“Ko četrdeset jutara sebe učini iskrenim (u djelu, ponašanju i mislima) samo radi Allaha, iz njegova srca na njegov jezik će poteći izvori mudrosti” (Imam Homeini, 1371:394).

Prenosi se od Allahova Poslanika:

غُضُّوا أَبْصَارَكُمْ تَرَوْنَ الْعَجَائِبَ

“Pokrijte oči da bi vam srca posmatrala čuda” (*Misbāhuš-šeri‘e*, bāb 43).

Movla muvahhidin predvodnik arifa hazreti Ali u šabanskom munadžatu kaže:

أَنْزِرْ أَبْصَارَ قُلُوبِنَا بِضِيَاءِ نَظَرِهَا إِلَيْكَ حَتَّى تَحْرِقَ
أَبْصَارَ الْقُلُوبِ حُجُبَ الثُّورِ فَتَصِلَ إِلَى مَعْدِنِ الْعَظْمَةِ
وَتَصِيرَ أَرْوَاحَنَا مُعَلَّقَةً بِعِزِّ قُدْسِكَ

“Prosvijetli vid naših srca svjetlošću gledanja prema Tebi da bismo očima srca prodrli kroz zastore svjetla i stigli do nalazišta veličanstva i da bi naše duše postale vezane za Tvoju svetu moć!”⁴

Veliki mudrac Šejh Išraq piše: “Ako nekoliko astronoma nakon vremena provedenog u opservatoriju rezultate svojih istraživanja i posmatranja zapišu u zvjezdanom kalendaru, mi to s lakoćom prihvatamo, iako se nismo lično bavili tim pitanjem niti proračunima. Kad istaknuti pojedinci iz cijeloga svijeta iz različitih kultura i vremena iznesu svoja iskustva posmatranja zvijske na nebu spoznaje i duhovnih osvjedočenja,

kako to da je prihvatanje toga nama teško i to poričemo?” (Šejh Išraq 1380: 2, 156; 1, 460).

Dakle, ne samo da nije nemoguće ostvariti duhovna otkrovenja; štaviše, i razum i predaje i naše lične vizije i ono što se prenosi od naših velikana to potvrđuju. Precizni dokazi o ostvarivosti duhovnog osvjedočenja zahtijevaju zasebnu i opširnu raspravu.

Sušтина duhovnog putovanja i njegovi rezultati

Put uzdizanja slobodnom voljom i kretanja u uzdižućem luku egzistencije koji čovjeka vodi do Božijeg Lica naziva se *soluk* (duhovno putovanje). Čovjek je na ovaj svijet i došao putem spuštajućeg luka egzistencije, sukladno kur’anskom ajetu: *Kao što vas je iz ničega stvorio, tako će vas ponovo vratiti*⁵; dakle putanjom koja je sačinjena od postojanih stupnjeva pa sve do posljednjeg stupnja u spuštajućem egzistencijalnom luku, koji je materijalni svijet i gdje čovjek biva uronjen u zastore tame. Prema kur’anskom ajetu: *Mi smo Njegovi i Njemu se vraćamo*,⁶ u uzdižućem egzistencijalnom luku – a prema zahtjevima cikličnog kretanja koje se dešava slobodnom čovjekovom voljom i njegovim razumskim i srčanim slijeđenjem prosvijetljenog muhammedanskog vjerzakona – čovjek otpočinje svoje povratničko kretanje ka uzvišenim stupnjevima ili biva nasilu poveden prema Bogu, htio on to ili ne.

Iako sljedbenici Pravog puta slobodnom voljom stižu do Lijepih Božijih imena – *na mjesto u kojem će biti zadovoljni, kod Vladara Svemoćnoga*⁷ – svaku manjkavost i zlo s kojim čovjek dođe u egzistencijalno spuštajućem luku odbacuju na svakoj od postaja uzdižućeg luka i usavršavajućeg i egzistencijalnog kretanja sve do tačke “da bi očima srca prodrli kroz zastore svjetla i stigli do nalazišta veličanstva i da bi naše duše postale vezane za Tvoju svetu moć!”⁸

Kako se kretanje u filozofiji dijeli na više oblika (Motahhari, 1382: 29), tako se ono načelno može podijeliti na vanjsko i unutarnje ili na kretanje u formama (Imam Homeini 1376: 87).

³ *Al-Ankabut*, 69.

⁴ *Mafātibul-dženan*, “Munadžāt šab’anije”, Imam Ali.

⁵ *Al-A‘raf*, 29.

⁶ *Al-Begara*, 156.

⁷ *Al-Qamer*, 55.

⁸ Fragment iz dove *Šabansko šašutanje*.

U osnovi, krajnji cilj arifa u praktičnom irfanu je unutarnje kretanje kroz sedam egzistencijalnih područja:

*Sedam gradova ljubavi Attar je prošao
A mi smo još na početku sokaka.
(Divan, Hafiz Širazi)*

Kako je već kazano, irfan i soluk o kojem govore arifi, pa čak i jezikom filozofije, jest kretanje i promjena u egzistenciji. Arifi smatraju da je batin duhovnog putnika u stalnoj promjeni, počevši od najnižeg egzistencijalnog stupnja pa do stupnja božanskog, a odatle do stupnja uzvišenosti. Na tragu unutarnjeg kretanja duhovni putnik u sebi ostvaruje božanska svojstva i svakog trenutka stječe intenzivnija egzistencijalna savršenstva. Slijedom toga, suština duhovnog puta naziva se kretanjem koje se nastavlja do beskonačnosti. Na opći ili poseban način, bilo da je dat od Boga ili stečen, duhovni put okončava se u svome cilju, čije pojašnjenje slijedi u nastavku.

Oblici irfanskih duhovnih osvjedočenja i njihova vjerodostojnost

Od najvažnijih irfanskih tema, irfana općenito te duhovnih osvjedočenja/otkrovenja zasebno, jeste pitanje vjerodostojnosti i dokazne vrijednosti duhovnih otkrovenja.

Ovdje je neophodno naglasiti nekoliko stvari.

- a) Spoznaja za kojom teži arif je prisutna spoznaja i duhovno otkrovenje. Zadaća spekulativnog irfana je da se time bavi, pri čemu se prirodno nameće pitanje stečenog odnosno spekulativnog znanja⁹ koje treba da to pojasni. Spoznaja koju arif ima na umu kod spekulativnog irfana može se podijeliti na tri opća vida: *ilmul-jaqin* (jamačno znanje), *ajnul-jaqin* (jamačno viđenje) i *haqul-jaqin* (jamačno ozbiljenje). U filozofiji i racionalnim istraživanjima krajnji cilj i dostignuće je *ilmul-jaqin*, dok je primarni cilj arifa u irfanu *haqul-jaqin*, a čiji je preduvjet uglavnom *ejnul-jaqin*. U

nastavku će biti govora o svakom od njih u mjeri u kojoj zahtijeva ovaj rad.

- b) O irfanskom iskustvu uglavnom se može govoriti iz dva aspekta, a to su iskustvo duhovnog putovanja i iskustvo irfanske spoznaje. Iskustvo duhovnog putovanja spada u domen praktičnog irfana, dok iskustvo irfanske spoznaje spada u domen spekulativnog irfana.
- c) Otkrovenje se dijeli u tri vida: osjetilno, racionalno i srčano. O osjetilnom šuhudu jedino je govorio Šejh Išraq, dok kod drugih mislilaca ne nalazimo spomen o tome. Naravno, znanje osjetilnog šuhuda zahtijeva ozbiljnu raspravu i analizu. O racionalnoj šuhudskoj spoznaji su govorili neki velikani, ali ovaj rad nije mjesto da se time bavimo.

Otkrovenje koje arifa zanima u spekulativnom irfanu jest srčana duhovna vizija, pri čemu se raspravlja o putu koji dopire do srca i nutrine arifa.

Srčana duhovna vizija načelno se dijeli u dva vida:

1. srčana vizija i njoj pridodata ruhanijetska vizija koja se događa u sažetom i prostom obliku a koja se ponekad naziva i *ahadi* (احدى);
2. samo srčana vizija pri kojoj arif na položaju srca na jedan opširan način bez pridatog ruha posmatra zbilje. Na isti način, iz jednog ugla gledano, srčana vizija se dijeli na vizije forme (شهود صوری) i duhovne vizije (شهود معنوی). Naravno, uzvišena težnja arifa nije za otkrivanjem vizija u obliku formi i osnovna rasprava o vjerodostojnosti irfanskih otkrovenja ne odnosi se na otkrivanje vizija formi, nego na druge oblike o kojima će biti govora u nastavku.

Primjer otkrovenja formi su snovi u kojima se zbilje vide u vidu oblika, kao što se, naprimjer, stjecanje znanja pojavljuje u formi pijenja mlijeka, ili opredmećenje Džibrila u liku osobe po imenu Dihjetul-Kelbije i primjeri slični ovome.

⁹ Prisutno znanje je ono kod kojeg su i predmet spoznaje i spoznaja prisutni kod onoga koji percipira, dok kod stečenog znanja slika predmeta je kod onoga koji percipira, a objekt znanja

je vani. Vidjeti više: Muhammed Taqi Misbah Yazdi, *Osnove islamske filozofije*, Fondacija "Baština duhovnosti", Mostar, 2013, sv. 1, lekcija 13: Vrste znanja, str. 133-144. (Op. prev.)

Dakle, rasprava o vjerodostojnosti irfanskih otkrovenja odnosi se samo na srčana otkrovenja. Kako je prethodno rečeno, ovaj vid otkrovenja dijeli se na duhovno srčano otkrovenje 'ejnul-jaqin i duhovno otkrovenje haqul-jakin. Kod duhovnog srčanog otkrovenja 'ejnul-jaqina, iako je otkrovenje duhovnog vida, između onoga koji doživljava viziju (شاهد) i onoga što posmatra u toj viziji (مشهود) i dalje postoji vid podvojenosti i nije postignuta istovjetnost (عينيت). Ovaj vid otkrovenja i vizije većinom nije predmet zanimanja arifa, dok u slučaju duhovnog otkrovenja haqul-jaqina onaj ko posmatra dostiže sjedinjenje s batinom (باطن) i područjem egzistencije. Naravno, ovo se ne ostvaruje osim s položajem velajeta. Što se čovjek više približi položaju velajeta, on sve više biva više izložen duhovnim srčanim uplivima (واردات) u otkrovenjima. Ovo, upravo, predstavlja krajnje irfansko iskustvo. Naravno, ovo iskustvo se dešava u božanskom predjelu u položaju bekaa nakon fenea, a ne u položaju biti mistične ptice feniks do koje nijedna strijela ne doseže (Kāšāni 1370:762-763; Hādži Sabzevāri 1346:623-624). To se još i naziva jedinstvom sa savršenim, poništenjem saznavanog u saznavatelju (فناء معلوم في عالم) ili saznavatelja u saznavanom (فناء عالم في معلوم).

Kako je rečeno, vjerodostojnost irfanskog otkrovenja dijeli se na dvije vrste:

- vjerodostojnost otkrovenja po njezinoj biti i
- vjerodostojnost otkrovenja drugih osoba i uputstvo kako izbjeći greške kod irfanskih vizija i osvjedočenja.

Vjerodostojnost otkrovenja po njezinoj biti

S obzirom na podjelu znanja na stečeno (posredno) i prisutno (neposredno), karakteristike svakog od njih treba uzeti u obzir, jer, u suprotnom, rasprava će ostati nedovršena.

¹⁰ Zbiljski sud (قضيه حقيقيه) u logici je onaj sud čiji subjekt obuhvata i postojeće jedinke i moguće ostvarive jedinke, dakle nije ograničen na jedinke u sadašnjem vremenu, prošlosti i budućnosti već obuhvata i jedinke koje je moguće pretpostaviti (naprimjer, zbir uglova trougla je 180

Kod stečenog znanja saznavano ima dva oblika: saznavano po biti i saznavano po akcidentu. U ovom slučaju rasprava se vodi o podudarnosti onoga u umu i onoga u vanjskoj zbilji ili, preciznije rečeno, saznavano po akcidentu i saznavano po biti jedino se javlja kod stečenog (posrednog) znanja. Sukladno tome, istinitost ili neistinitost nekog znanja ima smisla jedino u stečenom (posrednom) znanju, a ne u području prisutnog (neposrednog) znanja.

Zašto je to tako? Zato što kod neposrednog znanja saznavano je prisutno kod saznavatelja, zapravo ono je s njim ujedinjeno. U slučaju da prihvatimo ovu činjenicu, otvoren je put za pojašnjenje i prihvatanje vjerodostojnosti otkrovenja po njezinoj biti.

Ostvarenje različitih slučajeva neposrednog znanja zatvara vrata poricanju ili sumnjičenju u sferi neposrednog znanja. Ovako gledano, ne može neko reći da je gornja definicija o neposrednom znanju ispravna u obliku zbiljskog suda¹⁰, a u vanjskom svijetu nije ostvariva ili je njena ostvarivost sumnjiva, jer unutarnji (u našim dušama) i vanjski pokazatelji potvrđuju njeno ostvarenje (Allame Tabatabaji, 1362: 236 i 264).

Potpuno je jasno da se irfanska otkrovenja zbivaju na ravni srca, a to posebno vrijedi za duhovno otkrovenje u vidu haqul-jaqina, neposrednog (prisutnog) znanja, gdje važe i njegovi propisi. Upravo stoga arifi svoja otkrovenja i saznavno vide istinskim, gdje greška i laž nemaju smisao.

Moguće je da neki istraživači ovdje postavljaju pitanje: kako tumačiti greške kod irfanskih otkrovenja unatoč tome što su ona iz reda neposrednog znanja i to iz njegovog višeg oblika? Odgovor je da ostvarenje ovog znanja, pa čak i kao greška, iz epistemološkog ugla gledano, nije dovodivo u pitanje. Nešto poput fatamorgane. Naprimjer, osoba je uslijed silne žeđi u pustinji doživjela fatamorganu vode. Ta voda je za nju zbiljska iako realno ne postoji. Dakle, ako postoji greška, ona se tiče metode i puta, a ne spoznaje.

stepeni). Nasuprot zbiljskom sudu je umski sud kod kojeg subjekt postoji jedino u umu (naprimjer, univerzalni pojam koji odgovara brojnim jedinkama) i vanjski sud koji vrijedi samo za jedinke koje su ostvarene ili aktualizirane u jednom od tri vremena. (Op. prev.)

S obzirom na to da se kaže da je nekad i samo ovo znanje koprena, treba imati na umu da se to odnosi na metodu i put, ali da nije epistemološke prirode. Stoga, samo otkrovenje i njegova vjerodostojnost nisu upitni, ali u odnosu na viša otkrovenja i više stupnjeve predstavljaju prepreku. Dakle, greška kod neposrednog znanja nije u značenju nepodudaranja sa stvarnošću, odnosno sa stvari onakvom kakva jeste, i ne predstavlja dokidanje njene vjerodostojnosti, zapravo njena vjerodostojnost je sama po sebi prihvatljiva.

Oblici grešaka kod irfanskih osvjedočenja (šuhud) i njihova analiza

Slijedom rečenog, greške kod irfanskih otkrovenja mogu se podijeliti u nekoliko općih grupa koje navodimo u nastavku.

1. Greška na duhovnom putu a predstavlja šejtansko došaptavanje. Ova greška ni na koji način nije iz kategorije epistemološke greške; zapravo, ona odgovara zbilji koja je došla ili od šejtana ili iz čiste iluzije i imaginarije, a što izlazi izvan okvira ovog rada. Ova greška ne nanosi štetu otkrovenju nego duhovnom putovanju (Kāšāni, 1370: kod teme *mekam ilhama*).
2. Pretpostavka da je nešto bilo otkrovenje, a ustvari nije. Drugim riječima, neposredno znanje zamijenjeno je posrednim, s obzirom na to da posredno znanje može imati grešku, a čovjek misli da je znanje kod njega neposredno znanje kod kojeg greška nije moguća. Naprimjer, u slučaju vjerovanja u reinkarnaciju kod nekih arifa; nakon što je vidio skriveni aspekt nekih ljudi i njihovu nutrinu ili je vidio njihov berzahski oblik još na ovom svijetu ili nakon njihove smrti, on je umislio da je vidio njihovu reinkarnaciju ili da su doživjeli inkarnaciju u drugom tijelu. A ustvari, to nije bila reinkarnacija, on je vidio njihov berzahski oblik. Odnosno, neki vidovi bliskih saznanja, koja su zapravo posredno znanje, a prikazali su se kao neposredno znanje (Mulla Sadra, 1410. H, 2:337; Ibn Arebi, 1418, bāb 381).
3. Nekad prethodna vjerovanja ostavljaju traga na osvjedočenja kod otkrovenja, onako kako to pojašnjavaju strukturalisti, a što se donekle može i prihvatiti.
4. Sljedeći problem je problem jezika (vidjeti: Mulla Sadra, 1410 H, sv. 6), na šta je već ukazano. Nekad ograničenost i škrtost arifova jezika te nepostojanje odgovarajućih riječi kojima bi iskazao i pojasnio zbilje, kod drugih uzrokuju problem. Ova tema nema veze s našom temom vjerodostojnosti irfanskih otkrovenja, o čemu je prethodno bilo riječi (Ibidem, str. 284).
5. Prigovor shvatanju izvješća arifa o svom otkrovenju koje dolazi od drugih. Ovaj problem je problem za one kojima se obraća, a ne za govornika i onoga koji je doživio otkrovenje. Ovo pitanje je izvan okvira naše rasprave. Primjer toga je kad osoba koja vjeruje u reinkarnaciju čuje kazivanje onoga koji je doživio otkrovenje i koji govori o berzahskim stanjima koje je vidio, pa umisli da je arif vidio reinkarniranu osobu. A nije tako, jer je on vidio njezin berzahski oblik.
6. Brkanje *spojene imaginalije* (خيال متصل) s *odvojenom imaginalijom* (خيال منفصل)¹¹. S obzirom na to da je neposredno (prisutno) znanje o kojem se govori u irfanu upravo vizija same zbilje i prisustvo u području zbilje bez posredstva bilo kakvog pojma, vrlo često, kad je imao viziju u svojoj odvojenoj imaginaliji i kad je želi prenijeti u područje spojene imaginalije, arif zapada u problem zbog prethodno navedenih razloga (problem jezika, nedostatka riječi, slabosti duše, problem iskazivanja onoga što se nalazi u duši, pretpostavljanja nečega da je bilo otkrovenje što nije bilo, i

¹¹ Spojena imaginalija (خيال متصل) ili imaginarna moć jedna je od unutarnjih moći čovjeka i nalazi se u njemu. Među filozofima postoji razilaženje oko toga da li je ona materijalna ili ne. Mulla Sadra, za razliku od peripatetičara, smatra da je spojena imaginarija nematerijalna. Odvojena imaginarija (خيال منفصل) je jedna od razina Kreacije i nalazi se između racionalnog odnosno potpuno nematerijalnog svijeta i materijalnog svijeta prirode. Tako ona ima forme, ali ne i materiju. Ovaj svijet poriču peripatetičari, ali ga dokazuje Mulla Sadra i Ibn Arebi. Naziva se još i Berzah ili svijet imaginarnog. (Op. prev.)

na kraju, problem onoga kome se obraća), bliska svojstva predmeta vizije prenose se na sami predmet vizije. Na ovaj problem Ibn Arebi u više navrata upozorava (Ibn Arebi, ibidem, bāb 381; Mulla Sadra, ibidem, 2: 337).

U krajnjem, najvažniji razlog koji dovodi do greške jeste brkanje učinaka spojene i odvojene imaginalije, a koje dolazi od pogubnosti miješanja i susreta partikularnog i univerzalnog uma, prašine šejtanskog utjecaja, logičke sofistike, nadvijanja oblaka zaborava i drugih nesreća koje prate spoznaju.

U vezi s ovim, stepeni otkrovenja spadaju u neosporne irfanske istine, jer nekad je posrijedi otkrovenje (مكاشفه), a nekad osvjedočenje (مشاهده), a nekada opet *mo'ājene* (معاینه) (osvjedočenje je uklanjanje zastora, a to je iznad otkrovenja; Kāšāni, 1370, kod riječi *mukāšefe*).

Otkrovenje (mukāšefe) Božijih imena i svojstva se dešava posrednim znanjem (stečenim pomoću pojma), a kod osvjedočenja posmatra se sama zbilja i bit i to pod zastavom tevhida po biti. Da bi se ostvarilo znanje, nužna je povezanost saznavanog i saznavatelja, a oblik te povezanosti određuje stupnjeve otkrovenja i irfanske spoznaje. (Mulla Hādi Sabzevāri, 1346: 623-624).

Neposredno ili prisutno znanje, ovisno o različitim aspektima, ima i različite podjele. Na neke od njih ćemo ovdje ukazati, a sukladno potrebama ovog rada.

1. Sažeto neposredno znanje u položaju ruha lišeno bilo kakve podvojenosti, kakvo je znanje čovjeka o samome sebi.
2. Opširno neposredno znanje koje arif doživljava na razini srca.

Iz drugog aspekta, neposredno znanje se dijeli na "nejasno neposredno znanje" (kao kad čovjek vidi neku stvar izdaleka, ali zbog slabosti duše, u vezi s njom pretpostavlja brojne stvari), i na neposredno partikularno znanje, kod kojeg vidi sami nebeski postojani entitet ili gospodara njegove vrste (Mulla Sadra, 1346: 32).

Iz nekog trećeg aspekta, neposredno znanje dijeli se na prosto znanje (علم بسيط), koje ne privlači posebnu pažnju (svi ljudi u imaju znanje o Bogu na

ovaj način; Mulla Sadra, 1410: sv. 1, str 117), i na složeno neposredno znanje, a to je znanje o znanju.

Od važnih tema koja treba analizirati i istražiti u filozofiji irfana jeste položaj mušāhede odnosno osvjedočenja. Kod osvjedočenja dokaz i dokazano su unutarjni, a to znači da se odgovor može naći u samoj posmatranoj stvari (مشهود). Tajna greške kod arifa može biti u tome da predmetu vizije nije posvetio dovoljnu pažnju, a to znači da ono što je rekao kao izvješće svoje vizije, a to je posredno znanje, ne odgovara neposrednom znanju. Nekad pak popratne stvari u viziji, koje nisu suština vizije i kategorije su posrednog znanja, navodi kao svoje izvješće o viziji. To znači da umjesto same vizije on pojašnjava njene popratne stvari ili da pojašnjenje nema snagu da prenese viđeno, zbog čega zapada u problem kod objašnjavanja. Vjerodostojnost toga se može potvrditi snagom otkrovenja, visokim stupnjevima arifa, ponavljanjem vizije i uspoređivanjem te s drugim vizijama.

U krajnjem, da bi se izbjegle greške miješanja nekih znanja s prisutnim irfanskim znanjem i unutarnjim saznanjima duše, koje se još tretira i kao vjersko iskustvo, neophodno je posvetiti tome više pažnje da se ne bi doveo u pitanje sami cilj irfana, a to je mušāhede haqul-jaqina, to jest vizija kod koje se posmatra sama zbilja, ali ne osjetilnim alatima ili alatima spojene imaginalnije koje je područje pokliznuća i grešaka. Kod spojene imaginalije duša koja doživljava viziju posmatra stvorenja koja su proizvod same nje, a koja nije sačuvana od greške i iskrivljivanja. Razlikovanje lične imaginacije i svijeta imaginacije (odvojene imaginacije) veoma je težak posao, a čije zahtjeve jedino mogu ispuniti iskusni duhovni putnici koji imaju izgrađenu misao prosvjetljenog razuma (Dževādi Āmoli, 1385: 16).

Vjerodostojnost otkrovenja drugih osoba i uputstvo kako izbjeći greške kod irfanskih vizija i osvjedočenja

1. Nekad je istinoljubivost osobe toliko velika i poznata da se laž uopće ne očekuje od nje. Na osnovu pitanja i dobijenih odgovora čovjek može steći veću sigurnost i povjerenje u nečiju istinoljubivost, što je

uobičajena praksa. Kako u pitanjima irfana tako i u drugim pitanjima, neophodno je povjerenje ne samo u ispravnost nečijeg govora u pogledu izvještavanja o viziji nego i povjerenje i sigurnost da u svom izvještavanju nije pomiješao popratne stvari vizije s osnovnom vizijom, da nije pomiješao ličnu imaginaciju i imaginarni svijet, da ima veliku duhovnu snagu i da raspolaze sa dovoljno riječi da iskaže ono što osjeća i doživljava u svojoj nutrini.

2. Prisajedinjenje mudžize i kerameta s otkrovenjem i osvjedočenjem kakvo je naše mišljenje u vezi s predajama o Miradžu.
3. Podudarnost irfanskih otkrovenja sa zbi-ljama o kojima kazuje predmet vizije. Na-primjer, osoba izvještava o onome šta se nalazi u mislima druge osobe, kao što se prenosi u vezi sa šejhom Muhammedom Taqijem ili Allame Tabatabajem da su to mogli, ili kao što se govor Poslanika o termitima koji su pojeli ugovor ispostavio tačnim kad su pogledali taj ugovor koji je prethodno bio ostavljen na Kabi.
4. Kako je rečeno o ispravnosti predaje i njene vrijednosti kao dokaza u raspravi o hadisima da velik broj prenošenja jedne predaje (tavator) sa poštivanjem predviđenih uvjeta može donijeti jaku sigurnost u pogledu nje kao dokaza. Brojnost prenošenja (tavator) pod dva uvjeta: nemogućnosti "istovjet-nog ukazivanja" na laž i da izvješće bude o direktnom osjetilnom iskustvu, bilo vanj-skom ili unutarnjem, može da bude uzro-kom stjecanja sigurnosti u ispravnost i vje-rodostojnost irfanskog osvjedočenja.
5. Saglasnost s racionalnim dokazom i s ra-zumom izvježbanim racionalnim temama, poput povjerenja u očigledne i potpuno iz-vjesne sudove i u ono čime se bave precizne nauke, i sve ono što je razumom potvrđeno a pokazalo se u viziji, i obrnuto.

6. Sinergija ili zajedničko djelovanje i sa-radnja između vjere i duhovne vizije, a to znači da sve ono što vjera kaže biva po-svjedočeno vizijom, a stvari viđene u viziji budu pojašnjene u okvirima vjere.

Uzimajući u obzir sve ovo što je rečeno u vezi s otkrovenjima, stječe se povjerenje u njih i ustvrđuje njihova vjerodostojnost.

Ovaj rad i njegove teme tek otvaraju vrata u području filozofije irfana, a kako bi im mislioci i istraživači ovog područja svojim naučnim i praktičnim trudom utrli put s ciljem njihova unapređenja.

Zaključak

Na osnovu prethodnih rasprava postalo je ja-sno da je filozofija irfana nauka novijeg datuma i to na području *felsofeje mozaf*. Od samog po-četka pojavili su se različiti pogledi, tumačenja i definiranja okvira filozofije irfana.

Ovaj rad, nakon uvodnih rasprava kakve su analiza definicije filozofije irfana, upoznavanje s osnovnim i ključnim terminima ove nauke, ka-kvi su otkrovenje (duhovna vizija), mogućnost ostvarenja spoznaje putem otkrovenja, zbilja du-hovnog puta i njegovi rezultati, oblici irfanskih duhovnih otkrovenja i njihova vjerodostojnost (vjerodostojnost otkrovenja po njezinoj biti i vjerodostojnost otkrovenja kod druge osobe), oblici grešaka kod irfanskih otkrovenja i njihova podjela, nudi i uputstva kako izbjeći te greške.

Mjerilo po kojem bi se određivala isprav-nost irfanskih spoznaja i njihovog podudaranja s islamskim vjerozakonom zahtijeva mnogo du-blju analizu i veća sredstva da bi se idžtihadskom mišlju mogao odbraniti spoznaja putem irfan-skih otkrovenja. Ovaj rad može biti dobra osno-va za daljnja istraživanja kojima bismo stigli do zaključka da se poštivanjem navedenih načela i uputstava može potpuno racionalnim metodom odbraniti položaj irfanske spoznaje kao jedne od najvažnijih tema filozofije irfana.

Izvori i literatura

Ibn Sina, Husejn ibn Abdullah, 1375, *El-İsârât we et-tanbihât*, Qom: Našrul-belâge;
Ibn Arebi, Muhjuddin, 1418, *Futuhât Mekijje*, Bje-rut: Dâr Sâder;

Imam Homeini, Ruhullah, 1371, *Āḥel hadis*, Tehe-ran: Mu'assese tanzim we našr.
-----, 1376, *Misbâhul-hidâje*, Teheran: Mu'as-sese tanzim we našr;

- Bistāmi, Bājezīd, 1402, *Nusūs min šatahijātis-sūfijje*, bez godine i izdavača;
- Dževādi Āmoli, Abdullah, 1385, *Hejāt-e 'ārefāne Imām Ali*, Qom: Esrā';
- Hādže Sabziwāri, Mulla Hādi, 1346, *Hāšije bar Eš-Šawāhidu er-Rububijje*, Mešhed: Dānešgāhe Firdūsi;
- Šejh Išrāq, 1380, *Madžmu'e-je mosannefāt*, Teheran: Pažuhešgāh-e 'ulūme insāni we motāle'āt-e farhangī;
- Sadrul-mute'lehīn (Mulla Sadra), Muhammed ibn Ibrāhīm, 1346, *Eš-Šawāhidu er-Rububijje*, Mešhed: Dānešgāhe Firdūsi;
- , 1410, *El-Asfārul-erbe'e*, Bejrut: Dārul-ehjā' et-turāsu el-'arabi;
- Tabātabāji, Sejjid Muhammed Husejn, 1362, *Nihājetul-bikme*, Qom: Džāme'e-je mudarresin;
- Kāšāni, Mulla Abdurrezāq, 1370, *Šarh-e menāzil Hādže*, Qom: Bidār;
- , 1371, *Estelāhāt es-sūfijje*, Qom: Bidār;
- Gordžijān, Muhammed Mehdi, 1384, *Darāmādi gozarā abr felsofeje irfān*, *Madžmu'eje maqālāt serwomīn nešast ruz-e džahāni felsofe pažuhešgāhe farhang we andīše-je islāmi*;
- Motahhari, Morteza, 1382, *Haraket we zemān*, Qom: Entesārāt-e Sadrā.

Abstract

A Contribution to Study of Philosophy of Irfan – The Philosophy of Gnostic Revelation

Mohammad Mahdī Goržijān

The philosophy of Irfan, as a new science, has only recently attracted the attention of thinkers and those who are engaged in it approach it from different aspects. Some of them remain at the level of "the eight basic questions of every science", while others are engaged in its ontological realities and, by using philosophical and analytic methods, examine the foundations of the philosophy of Irfan, displaying their scientific interest as a universal and comprehensive view.

Philosophy of Irfan deals with topics such as the essence of the philosophy of Irfan, Irfan and religious experience, common and special issues, Irfan and the impossibility of its explanation, the possibility of gnostic experience and the authenticity of a gnostic revelation and vision (*šuhūd*), the ultimate goal and effects of Irfan and similar topics.

The author considers the discussion in this field to be totally new and open. The position of the science of Irfan in relation to other sciences and the necessity of avoiding pitfalls and extremes in this field greatly complicate the task of researchers of this topic. This paper represents only an introduction and a brief overview which experts need to complete.

Keywords: the philosophy of Irfan, cognition through vision, authenticity/authoritativeness of intuition, revelation in a form, spiritual revelation, known by its essence, known by the accident